

VÁROSÉPÍTÉS

A VÁROSOKNAK egymás között éppúgy megvan a maguk hierarchiája, mint annyi más dolognak ezen a földön, — egy város sohasem független életegység, sohasem csupán közvetlen környezetével alkot szerves egészt, hanem viszonylatban áll más városokkal is. Fejlődését tehát nagymértékben elősegíti vagy gátolja a helyzet, amit elfoglal más városok között.

A magyar városok hierarchiája sok szempontból fogyatékosnak mondható. Elsősorban kevés városunk van, igen nagy területek nélkülözik a könnyen, néhány órán belül elérhető városias központ közelségét, ez minden bizonnyal egyik oka annak, hogy a magasabb életszintet, változatosabb életmódot joggal igénylő agrárlakosság oly nagy mértékben kívánczik, s ha szerét ejtheti, költözik is a városokba. Másodsorban városaink jelentős része mind városias, mind megélhetési lehetőségek szempontjából kevésbé városias, aminek eredményeképpen nem csupán az agrárlakosság túdud legnagyobbbrészt egyenesen a fővárosba, — a helyett, hogy arányosan eloszolnék a vidéki városokban, — hanem maguknak a vidék városoknak nagyobbigényű lakossága is a fővárosba törekedik. Mindennek pedig nemcsak oka, hanem következménye is az — ami városaink hierarchiájában a legszembeötlőbb — hogy fővárosunk s rangban közvetlenül utána következő vidéki városaink között hatalmas, szinte áthidalhatatlan fokozati különbség keletkezett, s ez végzettszerűen vonja maga után a fővárosnak a vidéki városok kárára történő mind további növekedését, gazdagodását, s egyidejűen a vidéki városok fejlődésének lassúbbodását, nem egyszer pangását. Hiányzik tehát városaink hierarchiájában egy közbenső fokozat: a több százezer lakosú középváros típusa, mely az ország egy-egy nagyobb táji egységének kulturális, közigazgatási, gazdasági központja lenne és életszínvonal, életlehetőségek szempontjából csaknem annyit nyújtana, mint maga a főváros. Végül részben városaink fogyatékos hierarchiájának — a középváros hiányának, a nem eléggé városias kisvárosoknak s a városias centrumok csekély számának — tulajdoníthatjuk azt az érdekes és sok szempontból káros jelenséget is, hogy a fővárosunkat oly óriási mértékben felduzzasztó vidéki tömegek jelentős része voltaképpen nem igényli magát a nagyvárost, a jellegzetes nagyvárosi életet, mert csupán a jobb megélhetési lehetőségek s a magasabb civilizációs életszínvonal készítették a fővárosba való költözésre; már pedig ezeket az életlehetőségeket, ezt a magasabb életszínvonalat egyenletesebb városiasodás esetén kisebb városokban is meg kellett volna találnia. Ennek eredményeképpen nem is válik valójában nagyvárosi lakossá, nem vesz részt a nagyváros jellegzetes életében, ahhoz nem járul hozzá sem anyagi sem szellemi erejével, hanem a fővárosban csupán dolgozik és a perifériákon, sőt éppenséggel a határokon túl, teljesen kisvárosias, nem egyszer falusias módon él és lakik.

Ebből a nyilvánvalóan nem kielégítő helyzetből egy országos jellegű városfejlesztő politika számára közvetlenül adódnak bizonyos feladatok: elsősorban a város közelségét nélkülöző nagyobb területek városhoz juttatása megfelelő közlekedés és térszervezés, esetleg új városias központok kialakítása által,¹ elmaradottabb városaink városias színvonalának emelése az életlehetőségek fokozásával, főként az iparosítás és a kultúrintézmények szaporí-

¹ L. szerzőtől: Az olasz telepítések magyar tanulsága. Magyar Szemle, 1940.

tásával, végül egy-két nagyobb s erre alkalmas emporiumunknak közép-várossá fejlesztése a főbb kulturális, közigazgatási, gazdasági szervek tervszerű összpontosítása útján. Az előbbieket bizonyára korlátoznák az agrárlakosság városbaözlését, az utóbbiak viszont a főváros túlzott növekedését. Ezek a célkitűzések végső fokon csupán egy általános, a városiasodás fokozását célzó gazdasági és kultúrpolitikai keretben valósíthatók meg. Mégis — s erről kívánunk szólni — bizonyos lehetőségek nyílnak a városias színvonal emelésére, a városok vonzóerejének növelésére magukban az egyes városokban, azoknak saját hatáskörében, elsősorban a szoros értelemben vett és korszerűen felfogott városépítés eszközeinek és módszereinek céltudatos alkalmazása által.

Erre adott legutóbb Országos viszonylatban tanulságos példát Székesfehérvár városa: elsősorban a város megjelenésének tökéletesítésével, sajátos jellegének és történeti emlékeinek kidomborításával. Feltárta és méltó keretbe foglalta a város árpádkori maradványait, belső városrészeiből eltávolított számos oda nem illő építményt és városképet rontó elemet, egyes elavult épületeket olymódon állított helyre, hogy azok korszerű megjelenésükkel is szerencsésen illeszkednek a történeti városképbe, a város főforgalmi útjait ötletes parkozási módszerekkel élénkítette, — végül, de korántsem utolsó sorban számos kiváló műalkotást helyezett el, minden esetben az arra legalkalmasabb helyen. Ugyanekkor elkészítette és közreadta széles látókörrel s a problémák világos felismeréséről tanúskodó városfejlesztési tervét. Ez a terv a városépítés újabb követelményeinek megfelelően elsősorban életterv: a város fejlődési lehetőségeinek és az azok kiaknázására alkalmas módszereknek számbavétele. Megállapítja a város sajátos helyzetét egyfelől a főváros szomszédságában, másfelől a Balatonhoz vezető főútvonal mentén. A várost minden vonatkozásában önállóvá kívánja tenni, hogy ilymódon küzdjön a főváros nagy vonzó hatása ellen, viszont a főváros közelségét kívánja kiaknázni azzal, hogy minél magasabb fokra fejleszti a város intenzív mezőgazdasági termelését, melynek a közeli főváros kitűnő fogyasztó piaca. Általában — miként számos más városunknál is — a mezőgazdálkodás Székesfehérvár lényeges strukturális eleme, s éppen ezért az annak fejlesztését szolgáló elgondolás a városfejlesztési tervnek alapvetően fontos része. A mezőgazdálkodás fejlesztését kívánja szolgálni egyfelől a termelés és értékesítés megszervezésével, a termelés színvonalának emelésével, a mezőgazdasági szakoktatás kiépítésével, másfelől a város határának tanyarendszerű betelepítésével és a város vérkeringésébe való fokozottabb bevonásával. Mindamellet nem feledkezik meg az iparról sem; nagyobb iparüzemek odateleпитését különleges kedvezményekkel, sőt akár áldozatok árán is elősegítené. Azonfelül támogatni kívánja a kisipart, hogy ilymódon is küzdjön a főváros vonzó hatásai ellen, a várost ebben a vonatkozásban is önállóvá tegye.

Ámde Székesfehérvár városfejlesztési terve ezeken a gazdasági jellegű városfejlesztő célkitűzéseken kívül nagy figyelmet szentel a város további szepítésének, városias színvonala további emelésének is. S éppen ezzel kapcsolatban kell rámutatnunk arra, — ami Székesfehérvár ilyen irányú törekvéseit rendkívül figyelemreméltóvá teszi — hogy a terv készítői világosan felismerik a városnak országos helyzete, valamint történeti fejlődése által meghatározott kisváros jellegét, s ezt kívánják megörizni, de egyben magasabb színvonalra emelni. Tehát éppen kisváros jellegében kívánják egységessé és jellegzetessé tenni a várost, ineg akarják gátolni azt, hogy a fővárost utánzó vidéki városok sorába lépjen. — „Más a nagyváros és más a vidéki város szépsége“, — mondja a terv szövege, — „a nagyváros monumentalitásával szemben a vidéki városnak barátságosnak, kedvesnek kell lennie. A jövő

kialakításánál tehát a legfontosabb szabály a méretek helyes megválasztása,¹ a vidéki város jellegének megőrzéséhez szükséges bölcs mértékletesség.“

Ezt a felismerést és a belőle következő eljárásokat a magyar városépítés feladatai szempontjából alapvető jelentőségűnek kell tekintenünk. Mert mindaddig, amíg városaink túlnyomó része, szerepének és lehetőségeinek félreismerésével, a főváros utánzására törekszik, ez a törekvés csak! azt eredményezheti, hogy vidéki városainkat a fővárossal hasonlítják össze! mind lakosai, mind az idegenek, s ebben az összehasonlításban városaink természetesen alul maradnak. Mindaddig, amíg vidéki városaink nem találják meg a módját, hogy minden vonatkozásban eredeti és sajátos jellegüket domborítsák ki s azt emeljék korszerű színvonalra, nem csodálhatjuk, ha lakosaik jellegtelen és korszerűtlen környezetükből a moderm és nagyvárosias fővárosba törekzenek. Már pedig — mint arra előljáróban is rámutattunk — a főváros hirtelen megduzzadt lakosságának jelentős része életformájában mégsem válik nagyvárosi lakossá, hanem lényegében kisvárosi életmódot folytat továbbra is: kertes családi házakba költözik, munkája végeztével otthonának s megszokott szűkebb környezetének él, a nagyvárosnak csupán közelségét kívánja, de annak felfokozott életütemét, változatos életmódját nem teszi magáévá. Elmondhatjuk tehát, hogy milliós fővárosunkban egy nagyvárosias mag körül tíz-tizenöt kisvárost kitevő, valójában kisvárosias életszemléletű lakosság él, amely lakosságnak — ha vidéki városaink a maguk jellegzetességében s korszerű színvonalon fejlődtek volna ki — igazság szerint ezekben a vidéki városokban lett volna a helye!

A városias életlehetőségek növelésén, a városfejlesztő erővel való okszerű tervezgádkodáson kívül a magyar városépítés alapvető feladatának kell tehát tekintenünk annak elérését, hogy kisebb városaink felhagyjanak a külsőséges és oktalan nagyvárosiasságra való törekvéssel, s — ami ezzel gyakran egyértelmű — elavult nemzetközi városépítési sablonok másolásával. Ezek helyett azt kellene elsősorban megragadniok és kidomborítaniok, ami szervezetükben, megjelenésükben mind táji, mind történeti adottságokból fakadó jellegzetesség. Ilyen jellegzetessége pl. városainknak a többnyire kertekkel kapcsolatos alacsony, legfeljebb egy-két emeletes építkezés, az épületek puritán egyszerűsége, a tagolatlan, vakolt falsíkok, a töretlen párkány-és tetőgerincvonalak. Milyen gyakran csúfítják el az ilyen építkezésekből kialakult harmonikus, kérészetlen városképeket az utóbbi évtizedek során emelt, túlságosan tagozott és díszített „nagyvárosias“ épületszörnyetegek! — Másik jellegzetessége városainknak — különösen az Alföldön és annak peremén — a közterületek tágassága, horizontális aránya, a hatalmas távlatokat nyújtó s többnyire tölcser- vagy orsóalakban öblösödő útvonalak, terek. Milyen gyakran bontották meg újabban ezt a horizontálitást indokolatlanul magas építmények, felesleges, hivalkodó kupolák, milyen gyakran „szabályozzák“ át az egykori értelmesen kialakult, széphajlású útvonalakat lélektelen geometrikus sémák szerint! — Sajátos jellegzetességei városainknak a sűrű lombos, éles árnyékot vető fák, facsoportok, ligetek. Ezeket különleges klímánkban nemcsak az teszi indokolttá, hogy hús árnyékot nyújtanak, s védenek a por ellen, hanem a fény és árnyék játékával, a fehér falsíkok és sötétlő lombok ellentétével különösen megkapóvá és jellegzetessé teszik városképeinket. Már pedig gyakran tapasztalhattuk, hogy új építkezések alkalmával milyen könnyelműen irtják ezeket a fákat, sőt nem egyszer kiirtanak egész ligeteket is, hogy jobban „érvényesüljön“ valamely arra sokszor nem is érdemes új emlékmű vagy épület!¹

¹ A magyar városképek jellegzetes vonásairól részletesebben szól szerzőnek „A magyar várostípusok“ c. sajtó alatt lévő hosszabb tanulmánya. Az ellenkező végetelekről l. Kocsis Iván: Fák és házak, Magyar Szemle, 1941 február.

A magyar városképeknek ezek a kiragadott jellemvonásai is arra utalnak, hogy városaink uralkodó jellege — néhány kivételtől eltekintve — a klasszicizmussal rokon, amikor is klasszicizmuson nem az egyes korokhoz vagy műtörténeti formákhoz való rögzítettséget értjük, hanem annak időtlen szellemét, vagyis a harmóniára, éles körvonalakra, egyszerű tömegekre, a horizontálisra irányuló törekvést. Jól tudjuk, hogy fővárosunk alig száz éve még szintén a klasszicizmus jegyében felépült, egységes megjelenésű középváros volt, s sokan fájjaljuk, hogy ebből a jellegéből, egységéből más és nagyobb célok felé törve teljesen kivetkőzött. De amit a fővárosban elmulasztottunk, illetve elveszítettünk, talán még megmenthetjük kisebb vidéki városaink nagy részében, ha visszatartjuk őket a külsőséges nagyvárosiaságra való törekvéstől, ha felkeltjük bennük saját jellegük s értékük tudatát. Akik ebben a múlthoz való erőszakos visszatérést gyanítanak, azok számára elég Székesfehérvár példájára hivatkoznunk, mely megmutatta azt, hogyan építhetünk korszerűen, mai ízlés és igények szerint, anélkül, hogy megbontanék a városkép hangulatát, jellegét. Mert nem formák átvételéről és másolásáról van szó, hanem arról a szellemről, amelyet egy-egy város megtestesített, s amely különböző korokban különböző s mégis rokon, mégis egységbe olvadó formákra talált! Akik pedig attól tartanak, hogy városainkat fejlődésüknek mai, sok szempontból elmaradott fokán kívánjuk megrögzíteni, azoknak nem felelhetünk mást, mint azt, hogy városaink tágassága, feloldott szervezete, alacsony, kertekkel fellazított beépítése ma a korszerű városépítés legfőbb ideálja, — sőt a városépítés újabb művelői külföldön a jövő egészséges s technikailag is legtökéletesebben megoldható várostípusát nem a nagyvárosokban, hanem a sűrűn elszórt 30—50.000 lakosú kisvárosokban látják!

Vissza kell tehát adnunk városainknak sajátos jellegükbe és annak értékeibe vetett hitét! Meg kell találnunk a gyakorlati módját annak, miként lehet ezt a sajátos — s a korszerű várostípussal annyira rokon — magyar város jellegét nem csupán megőrizni, kifejleszteni, hanem egyúttal arra a civilizációs színvonalra is emelni, amit ma már minden városlakó a maga városától joggal megkíván. Ha ezt a célkitűzést sikerül minél több vidéki városunkban megvalósítanunk, akkor számolhatunk azzal, hogy csökkenni fog a fővárosba özönlők ma még emelkedő száma, mert növekedni fog vidéki városaink vonzóereje. Akkor számolhatunk azzal, hogy a magyar városiasodásban helyreáll az az arányosság, melyet megbontott az elmúlt évszázad hozta egyenlőtlen fejlődés, helyreáll a magyar városok hierarchiájában az az egyensúly, amelyet most nélkülözünk.

RIHMER PÁL